

مقدمه

زرشک، بومی مناطق معتدل و نیمه استوایی اروپا، آسیا، آفریقا، آمریکای شمالی و جنوبی است. در ایران دو تیپ زرشک بی‌دانه و دانه‌دار در گستره‌ای از مناطق خراسان، سمنان، تهران، آذربایجان، کرمان، اصفهان و فارس می‌روید. تیپ بیدانه زرشک به دلیل موارد استفاده غذایی و دارویی متعدد در ایران از نظر تجاری، اهمیت بیشتری یافته و به صورت درختچه ای بومی از گذشته‌های دور کشت می‌شده است. زرشک به دلایل خواص معجزه آسای درمانی زیاد، گستره مقاومت در برابر شرایط نامناسب آب و خاک و نقش آن در صنعت و اثر زیست محیطی مهمی دارد.

مشخصات گیاه‌شناسی زرشک

زرشک با نام علمی (*Berberis vulgaris*)، از خانواده (Berberidaceae) درختچه ای به ارتفاع کمتر از ۲ متر با شاخه‌های خاکستری رنگ است. برگ‌های درختچه زرشک به شکل واژ تخم مرغی، سر نیزه‌ای یا اره‌ای ۴ تا ۵ سانتیمتر به مراتب بلندتر از خارها و دارای دمبرگ هستند. گل آذین در زرشک بصورت خوشه‌ای مجتمع و آویزان به طول ۳ تا ۶ سانتیمتر و در هر خوشه ۱۶ تا ۲۸ گل وجود دارد به رنگ زرد در اواخر بهار (اردیبهشت و خرداد) روی شاخه‌های خاکستری رنگ یک ساله، دو ساله و چند ساله به وجود می‌آید. گل‌ها در زرشک دارای ۶ گلبرگ، ۶ کاسبرگ و ۶ پرچم است. پرچم‌ها بسیار حساس هستند و با کوچک‌ترین ضربه‌ای به طرف کلاله خم می‌شوند. میوه زرشک سته تخم مرغی به طول ۷ تا ۸ و به عرض ۳ میلی‌متر به رنگ قرمز روشن و تیره با مزه‌ای ترش که به تدریج شیرین می‌شود. زرشک گیاهی بی‌دانه و خودگشن است و تشکیل میوه و در این درختچه بر اساس بکرزایی تحریکی (تولید میوه بدون عمل لقاح و از طریق تحریک مادگی) است. این درختچه از نظر تشکیل گل، یک گیاه روز بلند است. میزان باروری اولیه یا تشکیل گل به میوه در مراحل اولیه باروری بین ۴۸ تا ۵۰ درصد است که در صورت مناسب بودن شرایط تغذیه‌ای گیاه، علاوه بر رشد رویشی مناسب در سال بی بار، در سال بار هم اکثر میوه‌های به وجود آمده تا انتها روی درختچه باقی می‌مانند.

زرشک

PTMP/SK/R&D/A/ Barberry01 /09032021

جدول ۱- مشخصات گیاه‌شناسی زرشک

زرشک	نام فارسی
Barberry	نام انگلیسی
Berberis vulgaris	نام علمی
Berberidaceae	خانواده

شکل ۱- آشنایی با درختچه، برگ، گل و میوه زرشک

کاشت

زرشک گیاه اقلیم معتدل خشک و نیمه خشک است. بنابراین باید آن را در محلی با آب و هوای ملایم و تابستان‌های خنک کاشت شود. این درختچه در منطقه وسیعی از خاک‌ها از لومی شنی تا لومی رسی به خوبی

زرشک

PTMP/SK/R&D/A/ Barberry01 /09032021

رشد می‌کند. اما بهترین وضعیت رشد و نمو در خاک‌های آهکی با بافت لومی یا لومی شنی یا حتی شنی لومی است. مناسب‌ترین pH برای این گیاه حدود ۷ تا ۸ است.

زرشک برای تولید میوه کافی و عملکرد بالا به یک محل آفتابی با جریان هوای خوب احتیاج دارد. رشد رویشی گیاه زرشک در دمایی حدود ۱۵ تا ۱۸ درجه سانتیگراد در ماه‌های فروردین و اردیبهشت و گلدهی آن در دما ۱۹ تا ۲۳ درجه شروع می‌شود.

درختچه زرشک را می‌توان مانند سایر درختان میوه، بسته به شرایط اقلیمی در اواخر پاییز یا اواخر زمستان کاشت کرد. فواصل کشت درختچه‌های زرشک در سیستم نیمه متراکم ۳*۳ متر و در سیستم باز ۴*۵ و ۴*۷ برای کشت آبی است. برای کشت دیم نیز فواصل کاشت حداکثر ۷*۷ متر در نظر گرفته می‌شود.

شکل ۲- باغ زرشک

داشت

اولین نوبت عملیات آبیاری ۲ هفته قبل از شروع رشد جدید سالیانه است. البته در مناطقی که زمستان پر بارانی را پشت سر گذاشته‌اند یا خاک از رطوبت کافی برخوردار است، می‌توان این دور آبیاری را حذف کرد. زرشک از گیاهان مقاوم به کم آبی است، ولی در ۳ تا ۴ سال ابتدای کاشت بسته به بافت خاک و شرایط آب و هوایی، آبیاری آن بر مدار ۷ تا ۸ روز مناسب است. در سال‌های بعدی، باغ زرشک معمولاً هر ۱۲ تا ۱۵ روز یک بار آبیاری می‌شود. در برخی از مناطق کوهستانی و در شرایط ویژه، گاهی درختچه زرشک را در طول فصل رشد بیش از ۳ تا ۴ مرتبه آبیاری نمی‌کنند.

از انجام آبیاری در زمان گلدهی تا حد امکان باید خودداری شود و این کار به بعد از ریزش گلبرگ‌ها موکول شود، مگر اینکه درختان با تنش شدید رطوبتی مواجه باشند. هرچه سن درختچه زرشک کمتر باشد، نیاز آبی آن کمتر است و باید در سال‌های اول کاشت، جوی‌ها را باریک ایجاد کرد یا آب را زیاد روی هم انباشته نکرد. زرشک از نظر نیاز به مواد غذایی، گیاه کم توقعی است، اما برای تولید محصول بهتر و بیشتر این درختچه به کود نیاز دارد. از سال دوم کاشت در صورت در دسترس بودن کود گاوی کاملاً پوسیده هر ساله و در صورت مشکل در تهیه آن هر دو سال یک بار بعد از یخ بندان زمستانه به میزان ۲۰ تا ۳۰ تن در هکتار به صورت چالکود استفاده شود. در صورتی که کود گاوی کاملاً پوسیده با ترکیبات گوگردی و ازته غنی شده باشد، ارجحیت دارد. در صورت کمبود منابع کودی حیوانی می‌توان انجام عملیات کوددهی حیوانی را یک سال در میان و در اواخر سال بار انجام داد تا برای سال بدون بار مورد استفاده قرار بگیرند.

برداشت

برداشت محصول زرشک در یک مرحله صورت می‌گیرد و در صورتی که باران‌های زود هنگام پاییزه به وقوع نپیوندد می‌توان زمان برداشت را تا دستیابی به کیفیت عالی میوه از نظر طعم به تاخیر انداخت زیرا میوه‌های نارس کاملاً ترش و تا حدودی گس هستند. برداشت زرشک به دلیل نازکی پوست میوه و همچنین وجود خارهای فراوان و تراکم شاخه‌ها در این درختچه یکی از مشکل‌ترین و پرهزینه‌ترین مراحل تولید این محصول است.

زرشک

PTMP/SK/R&D/A/ Barberry01 /09032021

تعاونی پترو تمدن مهام پارس

شکل ۳- برداشت دستی زرشک

منبع

زراعتگر، هادی؛ توکلی کرفند، غلامرضا. (۱۳۹۹). زرشک بی دانه (نیازهای اکولوژیکی، کاشت و داشت). تهران: نشر آموزش کشاورزی

